

Оконешникова Наталья
Анатольевна , учитель
начальных классов МБОУ
«Павловской СОШ им. В.Н.
Оконешникова»,
с.Павловск/Мегино-
Кангаласский

Саха хомоҕой хомуһа

«Дьоһуннаабы кэпсэтии»

*Огордо: Оконешникова
Наталья Анатольевна –
в.н. Оконешников
аатынан павловскай
орто оскуолатын алын
кылааһын учуутала*

Айыныт хаан аймаға
Аан ийэ дайдыны
Айар күнүгэр,

Икки атахтаағы
Ийэ сиргэ
Кэскиллиир күнүгэр,

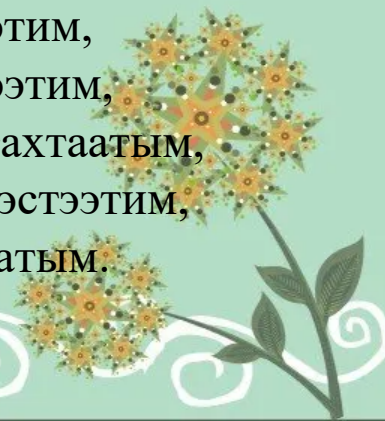
Ураанхай дьону
Орто дойдуга
Олохтуур күнүгэр, -

Хохуоралаах тыллаах,
Хонкунас тыастаах,
Холобура суох хоһоонноох,
Хомус барахсаны
Хомуһуннаан айбыта үһү.

Ол кэннэ танхалаабыта үһү

Ол курдук диэн:

«Бэрт тимиринэн бэйэлээтим,
Сүдү тимиринэн сүрүгнээтим,
Сыйыы тимиринэн сынахтаатым,
Дьикти тимиринэн тиэрбэстээтим,
Тыйыс тимиринэн тыллаатым.

Араас омур
Албас санатынан
Абылаан айдым,

Элбэх омур
Эгэр тылын
Ингэрэн биэрдим.

Сага дуораанын
Сай-күлүө санаалаан
Саһыаран биэрдим,

Босхо бастаабы мун-сор обургу
Бофутуннарар буоллабын
Буомурбут кутун-сүрүн
Булгута туойар буол.

Үгүс омур
Үгэтин хоһоонун
Үмүрүтэн түмнүм,

Тыл иччитин
Тыллаах-өстөөх
Тыһы ымыы чыычаах кынан
Тылгар сыһыардым,

Ырыа хоһоонун
Ыралаах тыллаан
Ымыы уктум.

• **Сүрүн сыала:**

Үөрэтэр:

А.Е. Кулаковскай “Хомус” айымньытын үөрэтэргэ усулуобуйа тэрийэн, хомус кистэлэн бэлиэтин быһаары

Сайыннарар:

Айымньы ырытар, сүрүн санаатын тобулар сатабылы салгыы сайыннарыы

Иитэр:

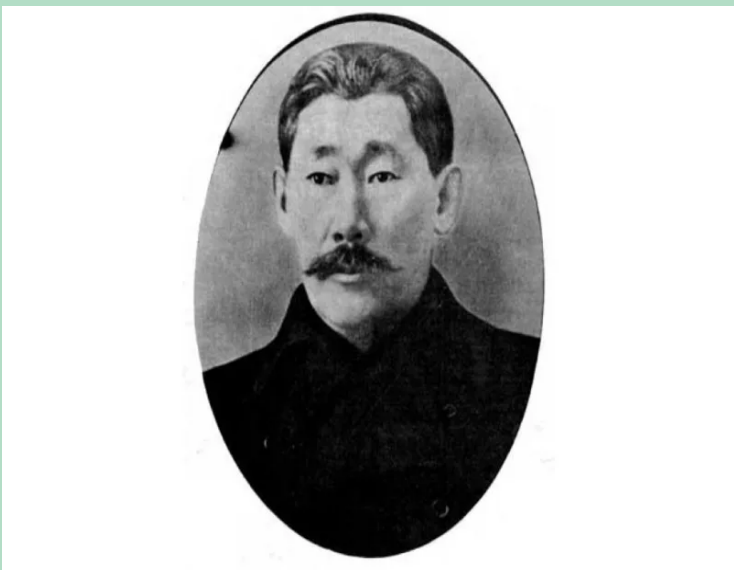
Өбүгэлэрбит музыкальнай үнүстүрүмүөннэрин туһунан санга билиини ылыныы.

- **Үөрэтэр сыаннаһа:** Билии – көрүү, төрүт үгэстэри сөргүтүү.
- **Бытыллар бириэмэтэ:** 30 мүнүүтэ.
- **Дьарык хаамыыта:** ырытыһыы, мультимедийнэй дуоскаҕа олобуран бииргэ үлэлэһии.

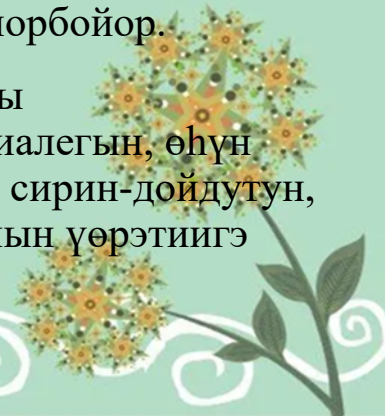
1. ТЭРЭЭҢИН ЧААС

Учуутал: Бүгүндү Дьонуннаабы кэпсэтиибит
саха норуота бүттүүн киэн туттар, сүгүрүйэр
суруйааччыбытыгар, айар тыл абатыгар
А.Е.Кулаковскайга ананар.

Саха литературатын төрүттээчи Алексей
Елисеевич Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй 1877
сыллаахха кулун тутар 16 күнүгэр Таатта улуунугар
төрөөбүтэ. Кини бастакы айымньытын, "Байанай
алгыһын" 1900 с. суруйбута. Ити сыл саха
суругунан литературатын төрүттэммит сылынан
аабыллар. Саха бастакы поэта поруот уус-уран
айымньытыгар уонна нуучча литературатын
демократическай үгэстэригэр тирэбирэн, отуттан
тахса хоһоону, поэманы айбыта. Олортон «Ойуун
түүлэ» поэма (1910 с.) уһулуччу чорбойор.

Айар үлэтин науканы кытары
дьүөрэлэһиннэрэн, саха тылын, диалегын, өһүн
хоһоонун, үгэһин, сизрин-туомун, сирин-дойдун,
отун-маһын, хамсыырын-харамайын үөрэтиигэ
олобун үгүс өттүн анаабыта.

2. Сүрүн чаас

Учуутал: “Бэрт тимиринэн бэйэлээтим,
Сүдү тимиринэн сүрүннээтим,
Сыйыы тимиринэн сынгахтаатым,
Дьикти тимиринэн тиэрбэстээтим,
Тыйыс тимиринэн тыллаатым.”

Учуутал: Бу А.Е. Кулаковскай – Өксөкүлээх Өлөксөй оҕолорго анаан суруйбут «Хомус» диэн хоһоонун ааҕан, саха төрүт музыкальнай үнүстүрүмүөнүн кытта билсиһии дьоһуннааҕы кэпсэтиибитин саҕалыаҕын!

Оҕолоор, эһиги санааҕытыгар бу туох туһунан суруллубутуй?

(үөрэнээччилэр хоруйдара)

Саамай сөп, хомус. Хомус туһунан эһиги тугу билэбитий?

(үөрэнээччилэр хоруйдара)

Билигин хомус туһунан дуоскаҕа көрдөрүллүбүт информацияны көрүүххэин:

(үөрэнээччилэр слайданы көрөннөр саҕа билиһини ылаллар)

- 1914 сыллаахха Дьокуускай куоракка бирикээсчиттэр дьиэлэригэр 30 дьахтар сыанаба тахсан хомус тардыбыт.
- 1930 сыллаахха Саха Национальнай театрыгар композитор Адам Скрябин аан бастакыннан хомус ансамбллын тэрийии бутун музыкальнай коллектив буоларын дакаастаабыта.
- 1948 сыллаахха Лука Николаевич Турнин саха хомусчуттарыттан бастакыннан Москваба хомус тардан дьон биһирэбилин ылбыта.
- 1962 сыллаахха Саха Государственной университетын иһинэн хомусчуттар ансамблларын Степан Черешкин төрүттүүр.
- 1976 сыллаахтан бу ансамбль «Алгыс» диэн ааттанар.
- 1972 сыллаахха хомуска маннайгы симфонической айымньыны Н. С. Берестов суруйбута.

- Хомус оноһуутун туһунан тугу билэбитий?
(оҕолор дуоскаҕа көстөр ойууну көрөллөр)

Хардары таары охсуу

Күөрэгэйдэтии

Наар охсуу

Тарбах араас
охсуулара

Хомуска тарды араастара

Табыгыр

Хаастатыы

Сүрүн дорбоон

Уос дорбоон

«Хоргуйбуту тоторон,

Ааспыты аһатан,

Охтубуту уотан»,

- бу өс хоһоон тылларын хайдах
өйдүүгүтүй?

(оболор эппиэттииллэр)

Оџолоор , эниги бары ыһыах диэни билэџит.
Айымныы кэрчигиттэн ыһыах туһунан суруллубутун
булан ааџын.

*«Саха ураанхай
Саргытын салайдаџына
Тунгуй ыһыаџы торолутар,
Дэлэй ыһыаџы тэнитэр,
Эбиир ыһыаџы элбэтэр,
Эџэрдэлээх күннэригэр».
(Үөрэнээччилэр эппиэттэрэ).*

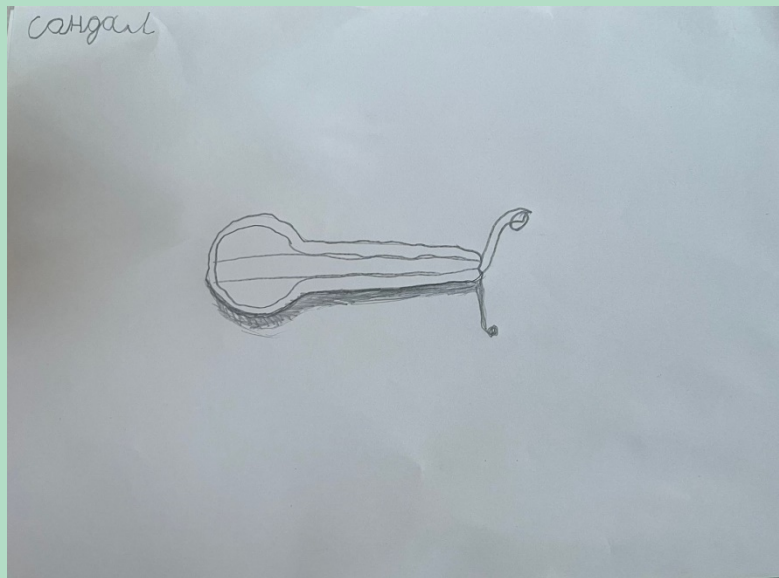

Учуутал: Билигин саха биллэр эдэр хомусчутун Владимир Дормидонтов хомуска оонньуур видеоролигын корүөххэйн.

(үөрэнээччилэр видеоролик көрөллөр)

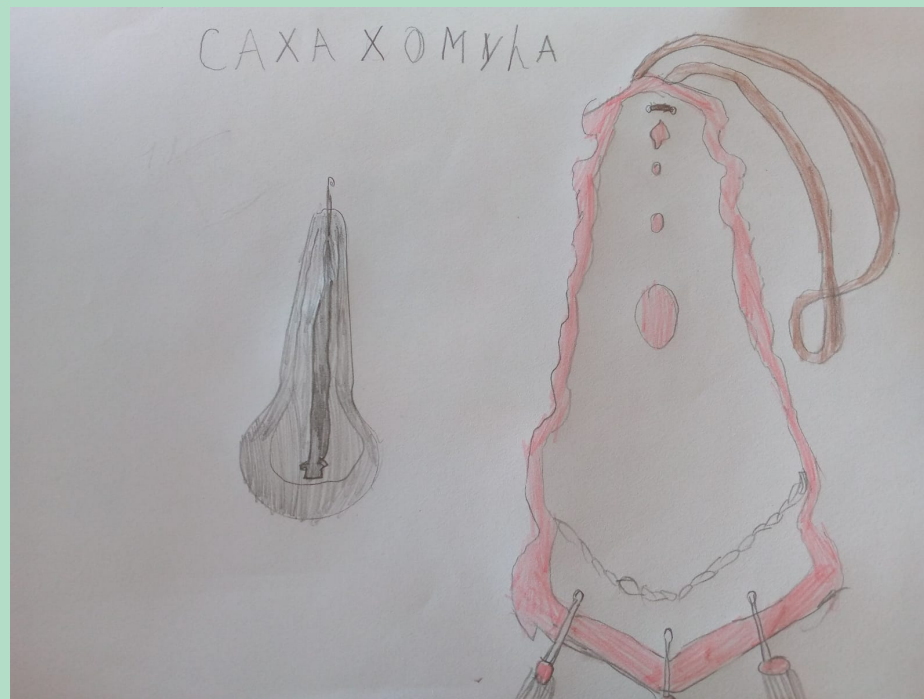

«Мин тимир ууһа этим буоллар, хайдах хомуһу
оноруом этэй?»

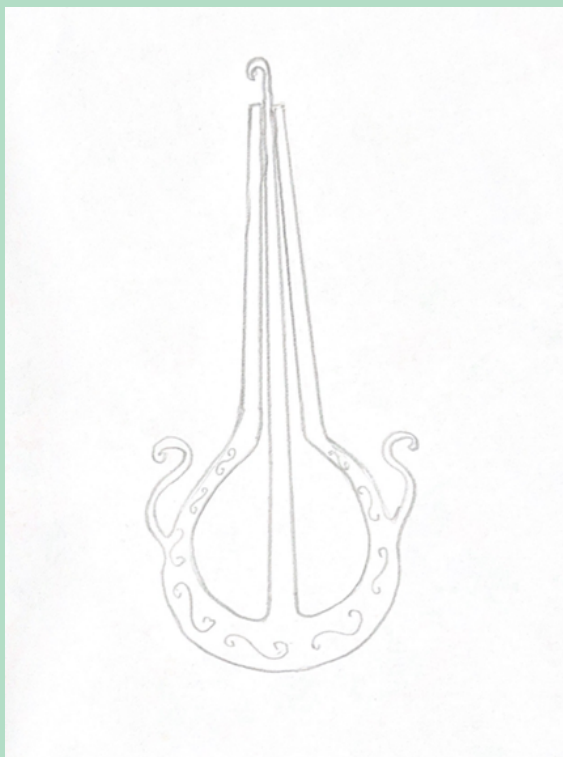

Сорокин Сандаал

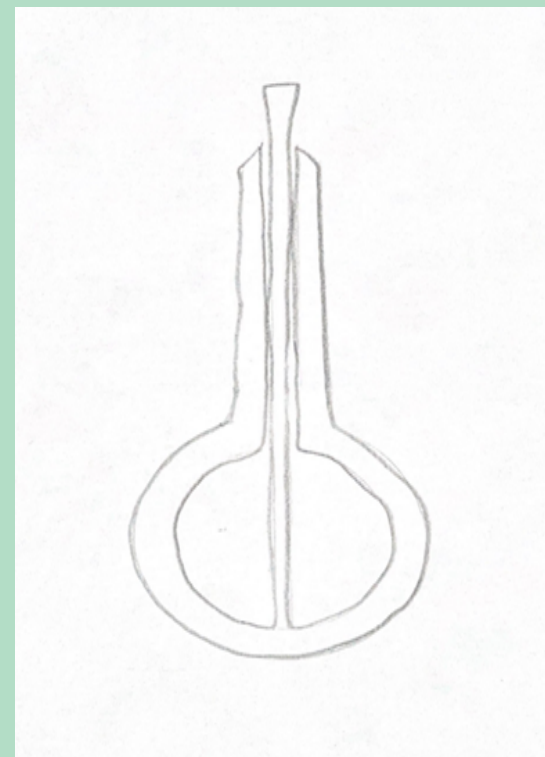
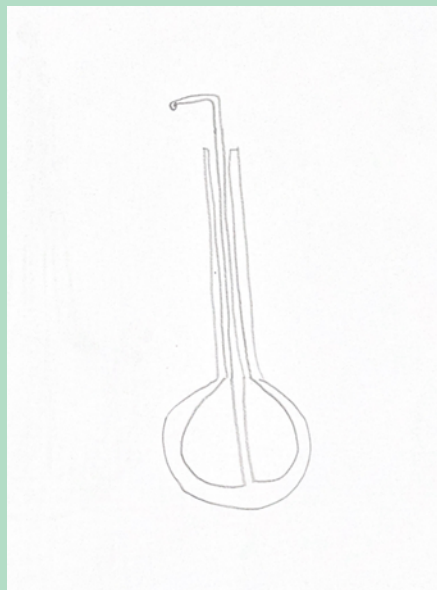
Попова Анжела

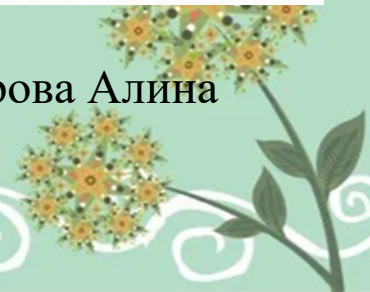
Еремеев Вова

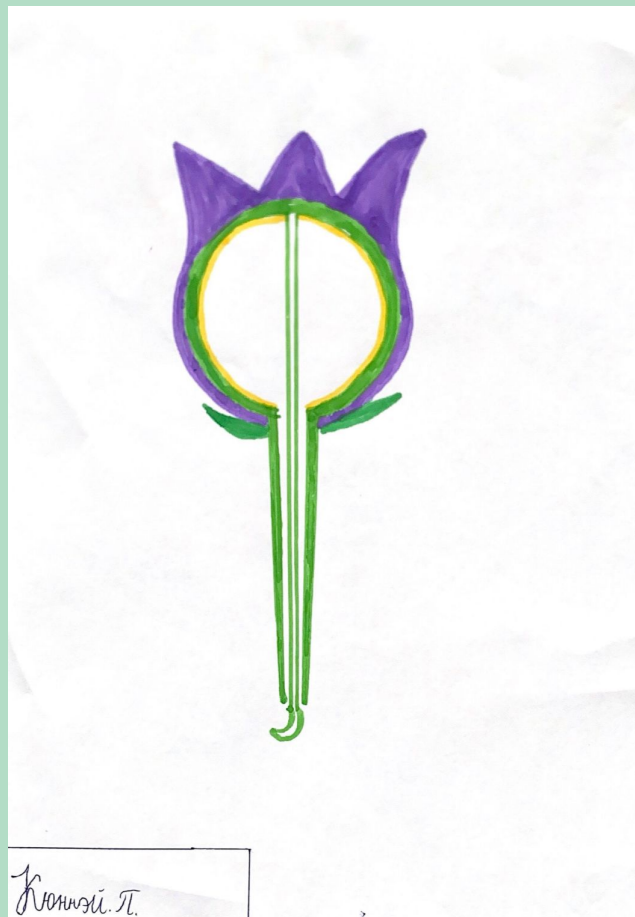
Донская Милана

Захарова Алина

Кюннэй Попова

Онон, хомуспут “олох уустугун, дьайын-
дьяһабын барытын ньылбы ыраастыыр, Үрдүкү
Айыылар сыламнарын тардар”, айар-тутар үлэбэ
көбүлүүр, сырдыкка-кэрэбэ таһаарар үтүө
тэрээһиннээһин бу хоһоонтон билэбит.
Кулаковскай этэринэн “икки атахтаах сиргэ
айыллар күнүгэр Үрүн Аар тойон хомус
барахсаны хомуһуннаан айбыт” эбит. “Тыл
иччитин ымыы чыычаах” гынан тылыгар
сыһыарбыт эбит. Уонна үгүс үйэлэргэ саха омук
арахсыспат аргыһа, эмэ, сирдьитэ буол диэн
танхалаан ыппыт.

3. ТҮМҮК ЧААС

Саха литературатыгар хомус обраһа:

1. Саха киһитэ бэйэтин айылҕаны кытары сибээстиир. Ол иһин хомуска оонньоохунна үксүн айылҕа уһуктуута, көтөр-сүүрэр саната, айылҕа көстүүлэрин дорҕоонноро иһиллэллэр. Ол гынан баран номох хоһооннор этэллэринэн Үрүҥ Аар тойон хомуска “айыы дьонун үргүппэтин” диэн этин, хатааһын дорҕооннорун инэрбэтэх.

2. Саха поэттара суруйалларынан хомус тылыгар тыл иччитэ инэ сылдьар. Ол иһин хомуска оонньоохун ис сүрэххиттэн тахсыахтаах, ис иэйиин арыллыахтаах, ол суох буоллаҕына истээччи өйдөөбөт, ылыммат.

3. Айылџа сүдү хатыламмат дорџоонноро киһи кутун-сүрүн чөл онгорорун быһыытынан, хомус дорџооно эмтээх, ыалдьыбыты үтүөрдүөн, санаарџаабыты өрө көтөџүөн сөп.

4. ”Хомус дьикти дорџооно” кинигэ кэпсииринэн хомуска икки атахтаах айыллыаџыттан күн бүгүнүгэр диэри саха киһитин олоџо, сиэрэ-майгыта барыта ытыс иһигэр ымыы буолан барыта ыйылла сылдьар. Ол иһин, саха литературатыгар хомус обраһа- бу саха киһитин олоџо диэн этиэхпитин сөп.

*Иэйэр-куойар хомус дьүрүскэнэ,
Ыраахха диэри дьииэрэйэ көт!
Саха омук киэн туттуута буолан
Олох устун эн дьүрүьүй!
(И.Голокова - Күүкэй)*

